

(Övveli ötan saymitzda)

Qeyd etmək lazımdır ki, ümumimilli lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə 1998-ci ildən başlayaraq hər il martın 31-i ölkəmizdə Azərbaycanlıların Soyqırımı Günü kimi qeyd edilir. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev 31 mart - Azərbaycanlıların Soyqırımı Günü ilə əlaqədar Azərbaycan xalqına müraciətlərinin birində deyib: "Bu tarix bilavasitə 1918-ci il martın sonunda erməni silahlı birləşmələrinin azərbaycanlılara qarşı tövərdiyi qırğınlar və talanlarla bağlı olsa da, onun xronologiyası çox genişdir. İki yüz ilə yaxın bir müddətdə erməni millətçilərinin xalqımıza qarşı hərbi, siyasi, ideoloji və başqa vasitələrlə yürütdüyü siyasetin möqsədi azərbaycanlıları öz doğma torpaqlarından çıxışdırıb çıxarmaq, fiziki cəhətdən məhv etməklə yeni orazılırlar ola keçirmək, misik "böyük Ermonistan" dövləti yaratmaq idi". 1980-ci illərin axırlarında SSRİ-də "yenidənqurma" adı altında baş verən hadisələr və dağidıcı proseslərə diqqətən nəzər saldıqda, qondarma "Dağlıq Qarabağ problemi"nin tamamilə sünə mahiyyət daşıdığı aydın olur. Həmin dövrə SSRİ-nin ali rəhbərlərindən biri olan Heydər Əliyevin hakimiyyətdən kənarlaşdırılması noticəsində Ermənistən ultramillətçi dairələri, onların Kremlədəki və xarici ölkələrdəki havadaları tərəfindən Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin (DQMV) Azərbaycanın tərkibindən çıxarılması və onun Ermonistana integrasiya edilməsi üçün olverişli siyasi zəmin yaradıldı. M.Qorbaçov başqa olmaqla SSRİ-nin ovaxtkı rəhbərliyi öz konstitusision borcunu və vəzifələrini yeriñə yetirmək, qanunçuluğu müdafiə etmək əvvəzində erməni millətçilərinin separatçılıq səylərinə himayədarlıq yolunu seçdi. 1988-ci ilin fevralında Sumqayıt şəhərində baş vermiş hadisələri məhz bu baxımdan təhlil etmək lazımdır. Erməni tərəfi artıq 30 ildən çoxdur ki, həmin hadisələri öz interpretasiyasında təqdim etməyə çalışır və keçmiş SSRİ Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsi və Prokurorluğun tərəfindən aparlılmış təhqiqatın noticələrini qəbul etməkdən imtina edir. Hərçənd, bu noticələr mübahisəsiz və inandırıcı şökildə sübut edir ki, Sumqayıt hadisələrinin oslə təşkilatçıları Kremlədə hakimiyyət başında duranların "susqun razılığı" ilə ermənilər özləri olub. Məsələn, istintaq materiallarından aydın olur ki, kütləni qızışdırın osas şoxs ovvəllor üç doşa məhkum olmuş və üst-üstə 9 il iki ay 13 gün höbsxanada qalmış Eduard Robertoviç Qriqoryan idi. O, osasən yetkinlik yaşına çatmamış şoxslərdən və müxtolif kriminal elementlərdən ibarət qruplaşmaları separatçı "Qarabağ" komitəsinə və "Krunk" comiyyətinə pul ödəməkdən imtina edən ermənilərin yaşadığı ünvanlara göndərirdi. İstintaq, həmçinin müəyyən edib ki, E.Qriqoryan qarotlordo və digər cinayətlərdə fəal iştirak etməklə borabor, şoxsən özü altı

Ramiz Mehdiyev
Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının rəhbəri

Ermanistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişası problemi manbaları və nizamlanma perspektivləri

ermonini qotlo yetirib. Tosadü-
son şahid qismində saxlanılmış
Qriqoryanı bir erməni ailəsinin
üzvləri - Marina və Karina Mej-
lumyan bacıları və onların anası
Roza Mejlumyan tanıyıblar.
Sonradan Azərbaycanın hüquq-
mühafizə orqanları torofından
aparılmış istintaq noticosında
birmənali şəkildə müoyyən edi-
lib ki, E.Qriqoryanla borabor,
onun iki qardaşı da iğtişaşlarda
faal iştirak edib. Lakin Sumqayıt
hadisələrindən sonra E.Qriqor-
yan həbsxanada çox qalmadı.
1991-ci ildə Rusiya onu cəzası-
nın çökilməmiş hissəsini çök-
mək üçün Ermonistanın haki-
miyyət orqanlarına verdi, lakin
Yerevana götüriləndən sonra
E.Qriqoryan həbsdən azad edildi
və "tarixi votənində" bir qədər
qalandan sonra Rusiyaya köcdü.
"Azərbaycanın hüquq-mühafizə
orqanları Rusiya Federasiyasının
müvafiq qurumlarına dəfələrlə
müraciət edib, sorğular gəndo-
rib, yazıblar ki, E.Qriqoryan
haqlı cəzadan yaxa qurtararaq
Sergiyev Posadda yaşayır", lakin
"rosmi Moskva bu sorğuya indi-
yo qədər aydın cavab verməyib
və boşarıyyət oleyhino cinayət
tərətmış canını gizlətməkdə davam edir" 8. Həyni zamanda, istintaq
torofından müoyyən edilib
ki, Sumqayıtda iğtişaşların toşkilində SSRİ xüsusi xidmətlərinin
də əli olub. Məsələn, 1989-
1990-ci illərdə aparılmış istintaq
tədbirləri noticosında aşkar edil-
miş materiallar bu cinayətdə
SSRİ hüquq-mühafizə orqanları-
nın iştirakını təsdiq edir, lakin
"SSRİ prokurorluğunun istintaq
grupu bu informasiyani tohaga

etmodi, oksino, iğtişaşların həqiqi toşkilatçılarını ifşa edə bilmək bütün materialları və faktları gizlətdi. Bundan olavo, Sumqayıt hadisələri zamanı saxlanılmış erməni soyadlı bütün şəxslər zərərçəkmişlərə aid edildi və azadlığa buraxıldı, nəticədə çoxlu sayıda təqsirkar şəxs coşadan ya-xa qurtardı". Beləliklə, M.Qorbaçovun və onun ətrafindakılara-in cinayətkar horokötləri nəticəsinde Ermonistan-Azərbaycan Dağılıq Qarabağ münaqişəsi tədricon genişlənərək iki xalq arasında tammiqyaslı silahlı qarşıdurmaya çevrildi və sonradan Sovet İttifaqının dağıılması prosesinin katalizatorlarından biri oldu. Təəssüf ki, bu facioli hadisələr başlanan dövrdə Azərbaycanın ovaxtı kommunist rəhbərləri (K.Bağirov, O.Vəzirov, A.Mütəllibov) və Xalq Cəbhəsinin liderləri (Ə.Oliyev (Elçibəy) və başqaları) mövqesizlik, məsuliyyətsizlik və qeyri-peşəkarlıq nümayiş etdirdilər. Dağılıq Qarabağın taleyi unuduldu, daxili çöküşmələr, Azərbaycanda həkimiyət uğrunda mübarizə ümummilli maraqlardan üstün tutuldu, bu da sonradan Azərbaycan orazilərinin işgalına xeyli kömək etdi. Məlum olduğu kimi, 1988-ci ilin fevralından 1991-ci ilin sonuna qədərki dövrə Ermonistan-Azərbaycan Dağılıq Qarabağ münaqişəsi SSRİ-nin daxili problemi hesab edilirdi. Lakin SSRİ-nin dezintegrasiyasından, Azərbaycan və Ermonistan müstəqilliyini bərpə edəndən sonra bu münaqişə sürtülo beynəlmiləşdirildi və dövlətlərərət münaqışaya çevrildi.

Bu münaqişə beynəlxalq problemdə, regional və dünya miqyaslı müxtəlif aktorların və onlarının mənafelərinin toqquşduğu nöqtəyə çevrilməklə bərabər, həmdə qarsıdurma vəziyyətindək tərəflərə təsir və təzyiq mexanizmi oldu. Bununla bərabər qeyd etmək istərdik ki, Sovet İttifaqı dağılıandan sonra Azərbaycanın beynəlxalq sərhədləri (diğer müttəfiq respublikaların sərhədləri kimi) dünya birliyi tərəfindən "uti possidetis juris" prinsipi əsasında, yəni, müstəqillik əldə edildiyi anda mövcud olan keçmiş inzibati sorhədlər çörçivəsində tanındı. Bu, Müstəqil Dövlətlər Birliyinin yaradılması haqqında 1991-ci il 8 dekabr tarixli Sazişdə də öz əksini tapdı. Həmin Sazişin 5-ci maddəsinə uyğun olaraq "Razılığa Gələn Ali Tərəflər bir-birinin orası bütövlüyünü və Birləşmiş Natiyonlarda mövcud sərhədlərin toxunulmazlığını tanıyır və buna hörmət edirlər" 10. Bununla əlaqədar xatırlatmaq lazımdır ki, həmin Saziş 1991-ci il dekabrın 21-də Azərbaycan və Ermonistan da daxil olmaqla, on bir keçmiş müttəfiq respublika tərəfindən Alma-Atada imzalanmış protokol ilə təsdiqlənib. 1992-ci il yanvarın 30-da Azərbaycan Avropana Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Müşavirösünün (ATƏM), 1995-ci il yanvarın 1-dən onun adı dəyişdirilərək Avropana Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı (ATƏT) adlandırıldı) üzvü, 1992-ci il martın 2-dən isə Birleşmiş Millətlər Təşkilatının (BMT) üzvü oldu. 1992-ci il martın 24-də ATƏM in Nazirliyin

Şurasının Helsinki olavo görüşündə Minsk prosesinin osası qoyuldu, o cümlədən ATOM-in himayəsi altında mümkün qədər təzliklə Dağlıq Qarabağa dair konfrans çağırmaq qərara alındı. Bu konfrans böhranın dinc yolla, ATOM-in prinsipləri, öhdəlikləri və müddəələri osasında tənzimlənməsi möqsədilə danişqalar aparılması üçün daimi foaliyyətdə olan foruma çevriləməli idi. Sənəddə, eyni zamanda, göstərilirdi: "Dağlıq Qarabağın seçilmiş və digər nümayəndələri konfransda iştirak edən dövlətlərlər məsləhətlişmələrdən sonra maraqlı tərəflər kimi konfrans sa onun Sədri tərəfindən dəvət ediləcəklər". Burada göstərilən "Dağlıq Qarabağın seçilmiş və digər nümayəndələri" dedikdə Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ regionunun erməni və azərbaycanlı icmalarının nümayəndələri nəzərdə tutulurdu. Sənəddə maraqlı tərəflər qismində məhz bu icmalar nəzərdə tutulurdu. Eyni zamanda, müvafiq razılıq əldə edilərsə, Ermenistan silahlı qüvvələri Azərbaycanın işgal edilmiş orazılardan çıxarılandan sonra çağırılması nəzərdə tutulan Minsk konfransına Dağlıq Qarabağ regionunun hər iki icmasının maraqlı tərəflər kimi dəvət edilməsinə baxıla bilər. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, hələ 1992-ci ildə Minsk qrupunun sədri Ermənistanın bozi əsəssiz iddialarına cavab olaraq Dağlıq Qarabağın azərbaycanlı və erməni icmalarının bərabərliyi haqqında boyanatla çıxış etdi: "İtalyadan olan Sədr onun apardığı məsləhətlişmələrin gedişində Ermenistanın tezisi barədə Minsk qrupunun qalan üzv ölkələri arasında konsensus aşkar etmədi. Həmin tezisə görə, 24 mart tarixli mandat Dağlıq Qarabağın erməni tərəfəsi Azərbaycan tərəfindən üstün tutmağa və ya höttə birinci tərəfi "seçilmiş nümayəndələr" adlandırmağa imkan verir (ATOM-in 279 nömrəli informasiya məktubu, Praqa, 15 sentyabr 1992-ci il). Aşkardır ki, bu məsələyə hələ 1992-ci ildə, Minsk qrupunun yaranmasının başlangıç mərhələsində aydınlıq göstirilmiş, bildirilmişdi ki, Dağlıq Qarabağın hər iki icması bərabər hüquqlara malikdir". Beləliklə, 1992-ci ilin avvalında baş vermiş hadisələrə qayıdaraq xatırlatmaq olar ki, Dağlıq Qarabağ münaqişosunun nizamlanmasına dair Minskə sülh konfransı çağırılması hərbi əməliyyatların fəallaşması və erməni silahlı dəstələri tərəfindən 1992-ci ilin mayında Şuşanın və Laçının işgali nöticəsində pozuldu. "Azərbaycanlı əhalinin hələ yaşadığı Şuşanın süqut etməsi ilə keçmiş DQMVG-nin etnik təmizlənməsi başa çatdırıldı, Azərbaycanın keçmiş DQMVG ilə həmsərhəd olan Laçın rayonu işgal ediləndən sonra iso hərbi əməliyyatlar keçmiş muxtar vilayətin orazi hüdudlarından konara çıxdı. 1993-cü ilin sonuna qədər Azərbaycanın keçmiş DQMVG ilə həmsərhəd olan daha 6 rayonu (Kolbəcər, Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Qubadlı və Zəngilan) işgal edildi, bu rayonların azərbaycanlı əhalisi isə daimi

yaşasış yerlərindən qəvuldular. Beləliklə, 1994-cü il mayın 12-də atoşkos haqqında saziş qıvıvoya minondo keçmiş DQMV-nin və onun otafindakı yeddi rəyənən orası Azorbaycan torosının nozarəti almışda deyildi". Ermonistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabag münaqişəsi noticosunda Azərbaycana çox böyük maddi və monov i ziyan vuruldu. "1988-1993-cü illərdə Qarabağda 900 yaşayış məntəqəsi, 150 min ev, 7 min icimai bina, 693 məktəb, 855 uşaq bağçası, 695 tibb müəssisəsi, 927 kitabxana, 44 məbəd, 9 məscid, 473 tarixi abido, saray və muzey, 40 min muzey eksponatı, 6 min sənaye və konditsorlu mənzil müəssisəsi, 160 körpü və digər infrastruktur obyektləri dağıldılib". Bu münaqişə noticosunda hərbi əməliyyatlar dövründə 20 min azərbaycanlı həlak olub, 50 min nəfər yaralı olub, 4 minə yaxın azərbaycanlı itkin düşüb, 2 mindən çox azərbaycanlı ermənilər torosından osir və girov götürülüb. Azərbaycan orazilərinin işgal edilməsi ilə əlaqədar 1993-cü ilde BMT Təhlükəsizlik Şurası dörd (822 (1993), 853 (1993), 874 (1993) və 884 (1993) nömrəli) qətnamə qəbul edib. Bu qətnamələrdə Dağlıq Qarabağ regionunun Azərbaycana mənsub olması bir mənəvə şəhərətəsbit edilib. Eyni zamanda, bu sonndlər Azərbaycan Respublikasının suverenliyini və orazi bütövlüyünü, onun beynəlxalq sorhodlорının toxunulmazlığını və orazilər olda olunması üçün güclü tətbiq edilməsinin yolverilməliyini təsdiq edir. Bu qətnamələrdə təsbit olunmuş təlobatlar bəri bütün hərbi əməliyyatların dərhal dayandırılması, işgalçi qüvvələrin Azərbaycan Respublikasının işgal olunmuş bütün rayonlarından dərhal, tamamilə və qeyd-şörsüz çıxarılmaması barədədir. Eyni zamanda, qətnamələrin demək olar ki, həmçinin münaqişədən zərər çəkmiş mülki əhaliyə humanitar yardım göstərilməsi, habelə qaçıqların və köçkünlərin daimi yaşayış yerlərinə qaytarılması məqsədində onlara kömək edilməsi barədə Baş katibə və müvafiq beynəlxalq təsisatlara müraciət var. Xüsusi qeyd etmək lazımdır ki, həmin qətnamələr bugündə Ermonistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasının hüquqi osasını təşkil edir. Bu qətnamələrə ümummilli lider Heydər Əliyev də böyük əhəmiyyət verirdi. 1993-cü ilin iyundan hakimiyyətə qayıdanın sonra Heydər Əliyev münaqişənin beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərinə uyğun olaraq nizamlanması işində qot addımlar atmağa başladı. İlk növbədə, ölkədə icimai-siyasi sabitlik bərpa olundu, vahid plan osasında döyüş qabiliyyətli nizami ordu quruculuğu başlandı, tərazaşdırılmış xarici siyaset həyata keçirildi. İri enerji layihələrinin reallaşdırılması başlandı. Mosolən, 1994-cü ilin sentyabrında Xəzərin Azərbaycan sektorundakı nəşr yataqlarının istismarı ilə bağlı "Ösərin Müqaviləsi" imzalandı. Azərbaycan homadə cəzarelli istiqadə tətbiklərə

süroli sosial iqtisadi inkişaf yolu qədəm qoydu. 1994-cü ilin dekabrında ATÖM-in Budapeşti sammitində münaqışının nizamlanması yolunda ciddi ırəliləyiş oldu edildi. O cümlədən Minsk qrupunda həmsədrlik mösosluq müəyyənləşdirildi, ilk dəfə olaraq, ATÖM-in sülhəyaratma qüvvələrinin yaradılması və razılığın oldı ediləcəyi töqdirdə homin qüvvələrinin regionda yerləşdirilməsi barədə qərar qəbul edildi. Eyni zamanda, "atoşkos haqqında sazişə osason, homin saziş xüsusi oləvə kimi Ermonistan qoşunlarının Azərbaycanın işgəlindən edilmiş orazılılarından çıxarılması vaxtının qrafiki hazırlanırdı. Bu qrafiko uyğun olaraq Ermonistanın işgalçi qüvvələrinin Azərbaycanın orazisindən çıxarılması tömin edilməli idi". ATÖT-in 1996-ci il Lissabon sammiti da nişqılar prosesində növbəti mü Hüüm mərhələ oldu. Homin sammitdə Minsk qrupunun həmsədrlerinin tövsiyə etdiyi üç prinsip Dağlıq Qarabağ münaqışının nizamlanmasının tərkib hissəsi olmalı idi: 1) Ermonistan Respublikasının və Azərbaycan Respublikasının orazi bütövlüyü; 2) Dağlıq Qarabağın Azərbaycanın tərkibində öz müqdaratını təyin etməsinə əsasla-

"1988_y
*mai bina, 693 m
müəssisəsi, 927
tarixi abidə, sar
ti, 6 min sənaye
körpü və digər i*

nun müəyyən olunmasına yönəlmiş və "mərhololı" nizamları adlandırılan yanaşına qəbul edildi. Həmin plana əsasən, birinci mərhololodə Dağlıq Qarabağın oturafındakı altı rayon azad edilmişdi, regionda ATƏT-in sülhü dosyaları toklomo omoliyyatı aparılmış, köçkünlər işğaldan azad olunmuş ərazilərə qaytarılmış və münaqişə zonasındaki əsas kommunikasiyalar-normallaşdırılmış idi.

İkinci mərhololodə Dağlıq Qarabağın statusunun müəyyən edilməsi, habelə Laçın və Şuşa rayonları otrاسında vəziyyətin nizamlanması nozordu tutulmuşdu. Ermonistanın ovaxtkı prezidenti L.Ter-Petrosyan da nizamnamənin bu variantı ilə bağlı ilkin razılığını bildirmişdi. O, həmin planın qəbul edilməsinin möqsədə oyğunluğu məsələsinin də öz siyasi opponentləri tərəfindən koskin tənqid edilməsinə baxmayaraq, "Respublika Azərbaycan" qəzetində "Mühəribə yoxsa sülh: düşünmək vaxtidır" adlı program xarakterli möqalədərə etdirmiş, orada problemin münasibətinin əsas tezislərin şöhr etmişdi. Həmin möqalənin tezisləri bu gün də öz aktuallığını itirməyib. L.Ter-Petrosyanın xüsusi vurgulayırkı ki, Dağlıq

1993-cü illərdə Qarabağ məntəqəsi, 150 nəşrə, 200 əktəb, 855 uşaq bəndit, 100 kitabxana, 44 məbəd, 100 muzey və muzey, 40 mədəniyyət mərkəzi və kənd təsərrüfatı, 100 infrastruktur obyekti inşa edilmişdir.

hariboni yalnız o vaxt udurlar k
düşmən təslim olsun". Münaq
şonin nizamlanmasına yanaşma
larına görə sort töngidə üzlöşə
L.Ter-Petrosyan 1998-ci il yan
varın 8-do Ermonistan Milli
Təhlükəsizlik Şurasının sessiya
sindəki bəyanatında status-kvon
nun saxlanması məsolosino y
nidən qayıtdı, cünki onun siyasi
opponentlərinin oksoriyyəti sta
tus-kvonun saxlanması variantı
na üstünlük verir, ümidi edirdildi
ki, zaman onların xeyrinə işləyə
cək vo Qarabağ məsolosı öz
özünü həll olunacaq, dünya iş
baş vermiş fakt ilə gec-tez bar
şacaq. L.Ter-Petrosyan status
kvonun saxlanmasının nozor
cəhətdən on yaxşı variant ol
biləcəkini inkar etmədən bildirir
di ki, bu yolu seçmədən ovvə
bir suala cavab vermək lazımdır.
Qarabağın mövcudluğunun y
gano qaranti olan Ermonista
status-kvonuzun müddət saxla
ya biləcəkmi, özünün həyat q
biliyyətini, iqtisadi rəfahını v
hərbi qüdrətini saxlamağı və eyn
ni zamanda, blokada ilə bağlı
mohrumiyətləri aradan qaldı
ağı, artmaqdə olan beynəlxal
tozyiqə davam götirməyi bac
racaqmı? Onun fikrincə, Qara
bağ münaqişosının həll edilmə
məsi bir sırə cəhətlərdən Erm

**"Qarabağda 900 yaşa
nin ev, 7 min icti
ğçası, 695 tibb
əd, 9 məscid, 473
muzey ekspona
müəssisəsi, 160
atləri dağıdılıb"**

nistanın iqtisadi inkişafına mən
təsir göstərir, o cümlədən:

• blokada nöticəsində Erm
ənistana və Ermonistandan yü
daşımaların doyori təqribən 3
faiz artır;

• münaqişə ölkəyə sanba
xarici investisiyalar axınıını mə
dudlaşdırır, cünki Qarabağ
hərbi əməliyyatların yenidə
başlanılması ehtimalı Ermonista
risk zonasına çevirir. Eyni za
manda, Ermonistana 3,5 milyon
nəfərlik bazarı əcnəbi investisi
yalar üçün özlüyündə colbedici d
yıl. Münaqişənin nizamlanaca
halda isə bir konkret ölkədə h
yata keçirilən investisiyaların
müqayisədə xarici kapital üç
qat-qat colbedici olan irimiqyas
lı regional layihələrin həyatə ke
çirilməsi üçün şərait yaranı b
lər, cünki dolayısı ilə region
təhlükəsizliyi və sabitliyi in
kan verən layihələr siyasi cəhə
dən daha əhəmiyyətli, iqtisadi
cəhətdən daha möqsədəuyğundur;

mövcud münaqişə Ermon
ənistanı bilavasitə qonşularından
yəni, Avropaya və orob ölkələndə
nə, İrana, Rusiyaya və Morko
Asiyaya on qısa tranzit marşru
tar kimi xüsusi əhəmiyyət kəs
edən təbii və on münasib iqtisadi
tərəfdarları olan Azərbaycan
da. Təbii ki, əsas idarəət

Təossüf ki, Ermonistanın digər rohbörlori münaqişonin nizamlanmasına L.Ter-Petrosyanın realist yanaşmaları ilə razilaşmadılar və 1998-ci ilin fevralında faktiki olaraq onu istəfə verməyə məcbur etdilər. Bunun nəticəsində Ermonistan münaqişonin mərhələli nizamlanması təkliflərindən rosmən imtina etdiyini bildirdi və beləliklə, münaqişonin həlli üçün iyirmi il bundan əvvəl yaranmış nadir imkan əldən buraxıldı.

Məlum olduğu kimi, 2000-ci illorin axırlarından etibarən danişiqlər prosesi qarşıdurma vəziyyətində olan torəflərə 2007-ci ildə Madriddə ATOT-in konfransında töqdim edilmiş Madrid prinsipləri osasında aparılır. Minsk qrupunun hömsodrləri torəfindən yenilənmiş bu prinsiplər ilk dəfə 2009-cu il iyulun 10-da İtaliyanın Akvil şəhərində ATOT-in Minsk qrupunun hömsodr ölkələrinin dövlət başçılarının boyanatında elan edildi. Bu prinsiplərin təməlini Helsinki Yekun Aktının üç əsas prinsipi təşkil edir: güc tətbiq etməmək və ya güc tətbiq etməklə hədələməmək; dövlətlərin ərazi bütövlüyüne hörmət; xalqların hüquq bərabərliyi və öz müqəddəratını müəyyən etmək hüququ. Eyni zamanda, qeyd etmək lazımdır ki, erməni torəfi Azərbaycanı çox vaxt “güc tətbiq etməmək və ya güc tətbiq etməklə hədələməmək” və “xalqların hüquq bərabərliyi və öz müqəddəratını müəyyən etmək hüququ” prinsiplərinə “etnasiqliq göstərməkdo” ittiham edir. Bu əsəssiz ittihamlara cavab olaraq, bir da-ha Yekun Aktının mətninə müraciət edək. “Güç tətbiq etməmək və ya güc tətbiq etməklə hədələməmək” prinsipi barədə maddənin birinci cümləsi belədir: “İştirakçı dövlətlər onların qarşılıqlı münasibətlərindən və ümumiyyətlə beynəlxalq münasibətlərdə həm istənilən dövlətin ərazi bütövlüğünü qarşı (forqlondırma mənimdir - R.M.) və ya siyasi müstəqilliyinə qarşı, həm də Birləşmiş Millətlər Təşkilatının məqsədlərinə və bu Bəyannaməyə zidd olan hər hansı başqa şəkildə güc tətbiq etməkdən və ya güc tətbiq etməklə hədələməkdən çıxınəcəklər. Bununla əlaqədar qeyd edək ki, 1991-ci ildə müstəqil dövlət olmuş Ermonistan Respublikası Dağlıq Qarabağın Ermonistana birləşdirilməsi haqqında əvvəlki çağırışlarından formal baxımdan imtina etdi, bu çağırışları Azərbaycan SSR-in keçmiş DQMV orazisində özü-özünü elan etmiş qondarma “Dağlıq Qarabağ Respublikası”nın (DQR) tam suverenliyinin tanınması haqqında tələblə əvəz etdi. Ermonistan bu qanunsuz quruma hərtərəfli, o cümlədən öz silahlı qüvvələrinin birbaşa iştirakı ilə kömək göstərərək Azərbaycanın keçmiş DQMVi-yə bitişik yeddi inzibati rayonunu işğal etdi və orada etnik tozmızlımlar apardı, nəticədə yüz minlərlə dinc sakin öz evlərindən və doğma yerlərindən qovuldu, bir neçə min insan həlak oldu.